

EUROPA / 25

25è ANIVERSARI
DE LA CAIGUDA DEL MUR

DE SETEMBRE DE 2014 A GENER DE 2015

PROGRAMA COMMEMORATIU:

- EXPOSICIONS
- SEMINARIS
- DEBATS

Consulta el web:
bcn.cat/europa25

L'Ajuntament de Barcelona proposa un **cicle de cinc exposicions** a la ciutat amb motiu del **25è aniversari de la caiguda del mur de Berlín**, uns esdeveniments que l'any 1989 van canviar la història d'Europa.

Amb la voluntat de promoure el coneixement d'aquells fets i des de la perspectiva que representen 25 anys, diversos actes, coordinats pel periodista **Martí Anglada**, explicaran de quina manera van tenir lloc aquells esdeveniments i com han canviat la vida de molts europeus.

Es presentaran, entre altres activitats, les exposicions: **'Romania Flashback'** un retrat de la societat romanesa durant els darrers anys de la dictadura de Ceaușescu; **'L'ocàs de l'Imperi'** amb fotografies de Ryszard Kapuściński dels anys 1989-1991, quan l'autor va recórrer les repúbliques de l'antiga Unió Soviètica; **'Wir sind das Volk'** (Nosaltres som el poble) acció artística a Fabra i Coats amb la participació d'Ignasi Blanch, l'únic artista català que encara avui té un mural a les restes del Mur de Berlín i Thierry Noir, artista berlinès que ha vetllat per la memòria artística del mur; **'Letònia. La lluita per la llibertat'** repassa el procés que va portar la República de Letònia a recuperar la seva independència l'any 1991, i **'Hongria: La llibertat esculpida'**, amb fotografies d'Ernő Horváth sobre els esdeveniments que entre 1988 i 1989 van motivar un canvi de règim polític al país que es podrà veure al Born Centre Cultural.

L'Ajuntament de Barcelona ha preparat aquest programa en col·laboració amb diversos centres culturals i els consolats a Barcelona de Letònia, Hongria, Polònia, Romania i Txèquia.

www.bcn.cat/europa25

1989: ONADA DE LLIBERTAT A EUROPA

Fa 25 anys, una onada de llibertat va recórrer el centre i l'est d'Europa: Polònia, l'Alemanya Oriental, Letònia, Lituània, Estònia, Hongria, l'antiga Txecoslovàquia, Romania i Bulgària. L'onada s'hi va quedar. Eren països que o bé pertanyien al Pacte de Varsòvia o bé eren directament integrants de la Unió Soviètica. El moment clau va ser la decisió del líder soviètic Mikhaïl Gorbaxov de no usar la força militar en cap país satèl·lit arran de les eleccions poloneses del 4 de juny de 1989, en les quals la victòria del sindicat lliure Solidarność (Solidaritat) havia trencat per primera vegada el monopoli de poder dels partits comunistes. Es va evidenciar que en un marc democràtic els pobles no poden ser sotmesos si majoritàriament no ho volen.

A dalt de tot de l'onada hi havia, d'una banda, l'esperit de les revoltes de 1953 a l'Alemanya Oriental, de 1956 a Hongria, de la Primavera de Praga de 1968 i del naixement de Solidarność a Polònia el 1980; de l'altra, la Carta 77, impulsada per l'escriptor i polític txec Václav Havel i l'alemany oriental Joachim Gauck, actualment president de la República Federal d'Alemanya. El manifest, publicat a Praga el 1977, es posicionava a favor de la consciència europea i contra el comunisme soviètic. Václav Havel, Premi Carlemany 1991 i Premi Internacional Catalunya 1994, que des del febrer de 2014 té un espai memorial al parc de la Ciutadella de Barcelona, va ser, potser, el símbol personal més prominent de tota l'onada de llibertat i democràcia de 1989. El final de la divisió d'Europa en dos blocs i el final de la guerra freda va culminar el 1991 amb el desmembrament de l'URSS.

L'any del diàleg

Els creadors del concepte van ser els polonesos, que el 6 de febrer de 1989 van inaugurar les negociacions de «taula rodona» a la Sala de les Columnes de Varsòvia. La forma rodona de la taula servia per apropar els representants de les institucions del règim comunista polonès als de l'oposició i la dissidència —especialment de Solidarność— per dialogar i arribar a acords sobre el futur del país. Polònia va obrir aquest camí de diàleg com a via per facilitar canvis polítics sense caure en l'enfrontament i la violència. Si deixem de banda les tres repúbliques bàltiques soviètiques, que tenien una situació diferent (situades dins de l'URSS, no eren formalment sobiranes), la via de diàleg de les «taules rodones» va fructificar a tots els països del Pacte de Varsòvia excepte a Romania, que va protagonitzar, en canvi, l'esclat violent de la revolució de desembre de 1989 i l'execució final de Nicolae Ceaușescu.

L'any de travessar fronteres – Hongria es fa porosa i les dues Alemanyas es retroben

1989 va ser també l'any de travessar fronteres. N'hi havia molt, de filferro separador —així com moltes torretes de vigilància i molts soldats armats amb metralleres i gossos—, entre l'Europa de l'Est i l'Europa occidental, des de la mar Bàltica fins al punt més meridional de la frontera entre Hongria i Àustria. N'hi havia molt, per tant, de

l'anomenat *teló d'acer* que separava les dues Alemanyes i, fins i tot, els dos Berlins —amb mur i tot. No va ser fins al 4 de maig de 1989 que les autoritats hongareses van emprendre la retirada del filferro amb punxes que tancava la frontera d'Hongria amb Àustria i separava el món comunista de l'occident democràtic en aquell sector del territori. Fins al setembre, uns 30.000 alemanys de l'Alemanya Oriental, l'únic poble partit a una banda i a l'altra de la tanca, havien travessat la frontera austrohongaresa, fugint cap a l'oest, via Hongria i Àustria, fins a l'Alemanya Occidental.

«Wir sind das Volk!» («Nosaltres som el poble!»)

L'any 1989 va ser, sobretot, l'any de les grans mobilitzacions populars. El 19 d'agost d'aquell any excepcional es va celebrar a la frontera austrohongaresa el Pínic Paneuropeu, una demostració de caràcter pacifista. Quatre dies després, dos milions d'habitants d'Estònia, Letònia i Lituània van formar una cadena humana de més de 600 km —la Via Bàltica— que va unir les tres capitals, Tallinn, Riga i Vínius. L'esperit de mobilització va passar a l'Alemanya Oriental. El 4 de setembre, a la ciutat saxona de Leipzig, 1.200 manifestants van optar per donar voltes a la Nikolaikirche. La policia va carregar i va practicar detencions mentre els manifestants cridaven «Wir sind das Volk!» («Nosaltres som el poble!»). Des de llavors, cada dilluns es convocava una nova manifestació. Havia començat una espiral reivindicativa que apuntava al moll de l'os dels règims comunistes que s'atribuïen la representació essencial del poble. El «Nosaltres som el poble» reclamava, doncs, una dignitat col·lectiva que havia estat segrestada pels partits comunistes de l'Europa de l'Est. Els «dilluns de Leipzig» van anar creixent i van portar la situació a punt d'ebullició. El Berlín Oriental va prendre el relleu: en la seva plaça més espaiosa i més cèntrica, l'Alexanderplatz, el dissabte 4 de novembre s'hi va aplegar mig milió de persones.

La caiguda del Mur

Els primers dies de novembre de 1989, les manifestacions i la riuada d'alemanys orientals en trànsit cap a l'oest van ser d'una intensitat i pressió tan grans que finalment el dia 9 del mateix mes les autoritats de l'Alemanya Oriental van optar per l'inevitable: autoritzar el pas directe des del Berlín Oriental al Berlín Occidental i a l'Alemanya Federal. L'anunci vespertí de l'obertura, televisat, va llançar milers i milers de berlinesos orientals cap als punts de pas, davant la sorpresa dels agents armats que, tot i no haver-ne estat informats, van romandre inactius. Centenars de persones enderrocaven parts del Mur. Les imatges il·lustren el final de la divisió d'Europa i de la guerra freda. La major part de les persones que aquella nit van creuar el Mur van tornar a casa a dormir, ara que sabien que l'obertura seria definitiva. La cua d'esdeveniments a l'Alemanya Oriental va desembocar en unes eleccions lliures que es van celebrar el 18 de març de 1990 i que va guanyar la Unió Democristiana de l'Est. El 3 d'octubre de 1990 es va produir la reunificació d'Alemanya en un sol país.

Els casos diferenciats de Letònia, Estònia i Lituània

En comparació amb els països satèl·lits de l'URSS, les tres nacions bàltiques van seguir un ritme diferent, més gradual i més pausat, sempre en sintonia amb els esdeveniments a l'interior de l'URSS. Mentre que l'est d'Europa va viure en alguns casos un esclat democràtic molt concentrat en el temps que va culminar el 1989, a les repúbliques bàltiques el procés va ser més perllongat, ja que no només lluitaven per la democràcia, sinó també per la independència. La van declarar entre el 1990 i el 1991, encara que no van aconseguir ser reconegudes internacionalment fins després del cop d'estat contra Gorbtxov de l'agost de 1991.

La revolució romanesa

La situació a Romania apuntava cap a un final de règim més traumàtic que a la resta de satèl·lits de la Unió Soviètica, i amb menys possibilitats de fer una transició pactada cap a unes eleccions lliures i una nova fase democràtica. La revolució contra la dictadura de Nicolae Ceaușescu, iniciada a la ciutat de Timișoara el 16 de desembre de 1989, va culminar el 22 de desembre amb la detenció de Ceaușescu i la seva dona Elena, que van ser executats tres dies després, el dia de Nadal del 1989. El govern despòtic de Ceaușescu i el seu clan familiar va ser l'únic que, en la seva desfeta, va respondre amb violència contra la població, causant més d'un miler de morts durant la revolució i fins a la consolidació del nou govern democràtic.

Martí Anglada

Comissari

Desembre de 1989, Alemanya. La caiguda del mur de Berlín. Ernő Horváth

ROMANIA FLASHBACK

FOTOGRAFIES D'ANDREI PANDELE I FLORIN ANDREESCU

Castell de Montjuïc

De l'1 d'octubre de 2014 a l'11 de gener de 2015

Organitzen: Castell de Montjuïc, Consolat de Romania a Barcelona, Institut Cultural Romanès a Madrid

Exposició estructurada al voltant de les obres dels fotògrafs Florin Andreescu i Andrei Pandele, que mostren un retrat de la societat romanesa durant els darrers anys de la dictadura de Nicolae Ceaușescu a partir de diverses escenes de la vida quotidiana, així com d'imatges dels esdeveniments de la revolució de desembre de 1989.

22 de desembre de 1989, Romania. La revolta romanesa als carrers de Bucarest. E.Savescu

Fa 25 anys, l'any 1989, amb la caiguda del mur de Berlín, la Unió Soviètica va començar les passes cap al seu desmembrament (1991). Els pobles de l'Europa central i oriental dominats pel sistema comunista soviètic van endegar el seu procés d'alliberament vers un estat democràtic. En aquest context, la societat romanesa va revoltar-se contra la dictadura de la República Socialista de Romania. El govern romanès, centrat en el culte a la personalitat de Nicolae Ceaușescu i el seu clan familiar, va ser l'únic que, en la seva desfeta, va respondre amb violència contra la seva població.

L'exposició presenta una tria de la documentació visual generada durant els darrers anys del règim. Els fotògrafs romanesos Andrei Pandele i Florin Andreescu, des de la clandestinitat i esquivant el control de la Securitate –la policia secreta de la dictadura, famosa per la seva brutalitat–, van capturar, d'una banda, la quotidianitat d'una societat empobrida durant els darrers anys de la dictadura; i, de l'altra, l'emotivitat i el dramatisme de la revolució popular de desembre del 1989 –que culminaria amb la detenció, la condemna i l'execució de Nicolae Ceaușescu i la seva dona.

L'OCÀS DE L'IMPERI. RYSZARD KAPUŚCIŃSKI

La Virreina Centre de la Imatge

Del 23 de setembre al 23 de novembre de 2014

Organitza: La Virreina Centre de la Imatge

Les fotografies de Ryszard Kapuściński que integren l'exposició *L'ocàs de l'Imperi* van ser trobades fa uns anys a l'arxiu privat del famós reporter. Datan del període 1989-1991, quan l'autor va recórrer les repúbliques de l'antiga Unió Soviètica. Ryszard Kapuściński tenia el projecte d'organitzar una exposició amb les imatges procedents d'aquells viatges; va seleccionar personalment les fotografies i els enquadraments i va guardar els negatius en sobres marrons, on van romandre durant diversos anys.

Moscú, bulevard Zúbovski, 1990. Esperant el pas dels gairebé 300.000 participants en una de les manifestacions més grans de l'oposició democràtica. R. Kapuściński

«Vaig recórrer més de 60.000 kilòmetres travessant la Unió Soviètica, des de Brest fins a Magadan i des del cercle polar fins a la frontera amb l'Iran i l'Afganistan; vaig visitar totes i cadascuna de les repúbliques de la Unió. Vaig viure hiverns molt crus i estius calorosos, condicions en què la simple supervivència física ja era un problema. De vegades vaig estar a punt d'enfonsar-me, i tornava al meu país, però després reprenia el viatge.»

Ryszard Kapuściński

La primera exposició de *L'ocàs de l'Imperi*, inaugurada el 17 de desembre de 2010 a la varsoviana Galeria Nacional d'Art Zachęta, va mostrar 50 dels diversos centenars de fotografies fetes a l'antiga URSS, en format 100 × 70 centímetres. Les imatges havien

estat seleccionades per una de les millors editores gràfiques del país, la redactora en cap del Departament Fotogràfic de l'Agència de Premsa Polonesa (PAP, Polka

Agencja Prasowa) i encarregada de custodiar i gestionar el llegat fotogràfic de Ryszard Kapuściński, Izabela Wojciechowska (1954-2010). Va ser ella qui va incorporar, a la selecció inicial, fotografies procedents del viatge que el reporter va fer el 1979, després de quaranta anys d'absència, a la seva Pinsk natal. Així, el viatge fotogràfic per aquelles terres va adquirir una dimensió personal.

L'arxiu fotogràfic de Ryszard Kapuściński consta de gairebé 10.000 imatges i probablement constitueix només una petita part de la seva obra fotogràfica: la que s'ha salvat. Si bé hi predominen les instantànies de l'Àfrica, continent en què s'havien centrat les exposicions anteriors, el caràcter singular de *Ocàs de l'Imperi* rau en els paisatges i les temàtiques: l'única frontera geogràfica que l'autor va creuar en els viatges recollits en aquesta exposició va ser la de l'imperi veí. Un món aparentment molt més proper, però no per això menys sorprenent.

Després de Varsòvia, l'exposició va visitar Lublín i Breslau, tot i que una versió reduïda de la mostra va recórrer pràcticament tot Polònia. L'exposició que es presenta a Barcelona, i que anteriorment es va exhibir a Madrid, és aquesta segona versió reduïda, composta per 36 de les 50 fotografies que formaven la mostra original exposada a Varsòvia. Les imatges donen fe tant del talent del reporter gràfic com de la qualitat artística del seu autor, que capta imatges de paisatges amb cases i cementiris, complementant-les amb retrats de rostres humans. També hi ha fotografies dedicades a l'esdeveniment històric que va suposar el cop d'estat frustrat de l'agost del 1991 a Moscou, així com diverses instantànies del llarg viatge que va fer l'autor a través de l'Imperi rus.

LETÒNIA: LA LLUITA PER LA LLIBERTAT

Capella de Santa Àgata

Del 15 d'octubre de 2014 a l'11 de gener de 2015

Organitzen: Institut de Cultura de Barcelona, Museu de l'Ocupació de Letònia a Riga

Exposició que a través de diversos objectes i imatges explica el procés que va portar la República de Letònia a recuperar la seva independència l'any 1991. L'exposició presenta un repàs a la història del país des de 1918, amb un esment molt particular als esdeveniments de l'any 1989, que van suposar un tomb per al futur de Letònia, principalment la Via Bàltica, que va unir Riga, la capital, amb Tallinn i Vílnius.

Tancs de l'Exèrcit Roig a Riga el 17 de juny de 1940. Ióssif Stalin envaïa Riga mentre Adolf Hitler prenía París. (Museu de l'Ocupació de Letònia)

En virtut del pacte acordat entre Adolf Hitler i Ióssif Stalin el 23 d'agost de 1939, els estats bàltics (Letònia, Estònia i Lituània) van ser ocupats per l'exèrcit de la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques (URSS) el juny de 1940. Un any després, l'Alemanya nacionalsocialista trencava el pacte i envaïa els països bàltics. A punt d'acabar la Segona Guerra Mundial i gairebé derrotat el nazisme, l'any 1944, l'URSS va ocupar de nou Letònia, Estònia i Lituània, aquest cop durant quaranta-cinc anys. Els tres estats bàltics van restablir la seva plena sobirania l'any 1991 i van ingressar a la Unió Europea el 2004 com a estats democràtics, lliures i independents.

HONGRIA, LA LLIBERTAT ESCULPIDA

FOTOGRAFIES D'ERNÓ HORVÁTH

El Born Centre Cultural

Del 28 d'octubre de 2014 al 4 de gener de 2015

Organitzen: Consolat d'Hongria a Barcelona, El Born Centre Cultural

L'exposició fa un repàs als esdeveniments que entre 1988 i 1989 van motivar un canvi de règim polític a Hongria. Amb el suport del Ministeri d'Afers Exteriors hongarès, s'exposen per primera vegada imatges d'una de les primeres revolucions que van dur el canvi polític a l'Europa central i oriental. Aquesta proposta es complementarà amb la presència a Barcelona de l'exposició itinerant que recull els testimonis d'aquells fets i que enguany recorre diverses capitals europees, entre elles Barcelona.

Obertura al Mur de Berlín el 23 de febrer del 1990 (Ernö Horváth)

Entre els anys 1988 i 1990, el fotògraf hongarès Ernő Horváth va documentar, des dels carrers, el procés de transició cap a un sistema democràtic que va viure Hongria després de l'era d'influència soviètica. L'exposició presenta part de les imatges inèdites que el fotògraf va capturar a la ciutat de Budapest. Complementen la mostra fotografies contemporànies dels fets capturades a la ciutat de Timișoara (Romania), en plena revolució romanesa contra la dictadura de la República Socialista de Romania, i a Berlín Oriental, durant la demolició del Mur.

“WIR SIND DAS VOLK” (NOSALTRES SOM EL POBLE)

Fabra i Coats - Fàbrica de Creació

Novembre de 2014

Organitza: Fabra i Coats - Fàbrica de Creació

El mur que va dividir la ciutat de Berlín entre el 13 d'agost de 1961 i el 9 de novembre de 1989 és, segurament, un dels símbols més destacats de la història política i cultural europea del segle XX.

Amb la participació d'Ignasi Blanch, l'únic artista català que encara avui té un mural a les restes del mur de Berlín, i Thierry Noir, artista berlinès que ha vetllat per la memòria artística i visual del mur els darrers anys, el centre Fabra i Coats proposarà diverses activitats per posar en relleu aquest símbol cultural i polític. Consistiran en una acció artística que pretén recordar el símbol més important de la guerra freda a Europa, una taula rodona per recuperar el que va significar, així com una projecció sobre la memòria visual del Mur.

Altres activitats del cicle

Seminari Europa 25 El Born Centre Cultural

Dimecres 3 i dijous 4 de desembre de 2014

El seminari constarà de diverses taules rodones en què experts i historiadors explicaran la transcendència d'aquells fets i abordaran el context social i polític que els va forjar, així com les seves conseqüències per a molts països de l'Europa central i oriental. Les taules rodones s'organitzaran conjuntament amb els consolats i instituts culturals d'aquests països, i donaran veu als protagonistes que van viure en primera persona aquells moments transcendents.

Espai Havel a Barcelona

Organitzen: Biblioteca Havel de Praga, Arts for Amnesty Foundation, Ajuntament de Barcelona

Al parc de la Ciutadella, als entorns del Parlament de Catalunya, s'hi ubica des del passat mes de febrer l'escultura dedicada a l'expresident de la República Txeca i escriptor Václav Havel. L'escultura, anomenada Espai Havel, és la mateixa peça que ja s'ha col·locat a Washington, Dublín i Praga, i constitueix un homenatge a una de les figures claus que des de la dissidència, i més tard des de la presidència de la República, van forjar el canvi polític a Txèquia i a Eslovàquia.

Institut de Cultura de Barcelona

Oficina de premsa
La Rambla, 99, 08002 Barcelona
Tel 93 316 10 69
premsaicub@bcn.cat

Imatges i dossier disponibles a l'enllaç
<https://eicub.net/?grup=Europa 25>